

13. Там само.
14. Саух П. Експлікативні зміни освітньої парадигми у контексті трансформацій науки / Петро Саух // Шлях освіти. – 2007. – №1. – С. 4.
15. Там само. – С. 3.
16. Бубер М. Перспектива / М. Бубер // Першоджерела комунікативної філософії / Л. А. Ситниченко. – К. : Либідь, 1996. – С. 153-154.
17. Горбунова Л. Феномен навчання у світлі комунікативної філософії Ю. Габермаса / Л. Горбунова // Філософія освіти. – 2013. – №1(12). – С. 101.
18. Троицкий Ю.Л. «Понимание» как образовательная технология / Ю.Л. Троицкий // Universum: Вестник Герценовского университета. Информационно-аналитический научно-образовательный журнал Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена. К 125-летию Герценовского университета. – 2012. – №1. – С. 66-72.
19. Філософський словник соціальних термінів / за заг. ред. В.П. Андруенка. – Х. : Корвін, 2002. – С. 113.

The paper emphasis on changing semantic meaning of the concept of didactics – understanding. The phenomenon is seen as a cognitive understanding of human activity, which takes into account the specifics of individual existence. The training focuses on understanding how human values. It is emphasized that an important role in explaining the concept of understanding plays unknown. Unknown is a resource for understanding.

Key words: *understanding, pedagogy, learning value reflection.*

Отримано: 11.09.2015 р.

УДК 355.257.7:341.34

Олександр Лисенко

ПРОБЛЕМА ВІЙСЬКОВОГО ПОЛОНУ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА УСНОЇ ІСТОРІЇ. ДЕЯКІ ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ

У статті аналізуються сучасні підходи до методології та сутності соціальної історії як сфери наукових досліджень. Більш детально розглядається проблема військовополонених в аспектах її наукових студій під час події Другої світової війни.

Ключові слова: *Друга світова війна, соціальна історія, методологія, військовополонені, міжнародно-правові акти, інтерновані, проблема вибору.*

Донині не спадають дискусії довкола науково-пізнавальної цінності мемуаристики, епістолярій, різноманітних усних джерел. Представники, так би мовити, «фундаменталістських» підходів, обстоюють пріоритети джерельних пластів (документів державних установ і громадських об'єднань, літописів, речових реліквій, різноманітної друкованої продукції – плакатів, листівок, гасел, фото-, фоно-, кінодокументів. «Останнім доводом»

адептів цих методологічних орієнтирів є принцип об'єктивності, який, на їхню думку, здатний забезпечити винятково вказане коло джерел. При цьому без зайвих пояснень, аксіоматично, за джерелами особистого походження закріплюються неповноцінні, другорядні, а то й ненауковий статус. І вже ніби зовсім несуттєвим є та обставина, що «офіційні джерела» також стали продуктом творчості окремих людей чи певних груп. Як це прикро усвідомлювати, але в солідному науковому істеблшменті існує прихована зверхність у ставленні до археографічних видань. До речі, цієї причини, навіть за наявності всіх необхідних наукових статей, коментарів, географічних та іменних покажчиків, рецензентів тощо) вони виявляються менш конкурентноздатними у співставленні, скажімо, з помпезними парадними узагальнюючими виданнями, що вражають не стільки змістом, скільки поліграфічною вишуканістю.

Прихильники «авангардних» підходів (серед них трапляються як «революціонери», які не визнають жодних шаблонів й авторитетів, так і ті, хто майстерно синтезує евристичний потенціал усіх видів джерел) обстоюють рівноправність усіх джерельних пластів. Однак «легалізація», а в деяких випадках і реабілітація «альтернативних» історичних джерел відбувається непросто. Причина цього криється не в спротиві опонентів та скептиків, а в дефіциті фахівців, які б оволоділи дослідницьким інструментарієм, певною інерцією і нерішучістю в освоєнні неосвоєних ніш.

Між тим, ці методики – не нові, і з їхньою допомогою упродовж останніх півтора століть у різних країнах світу виконано чимало наукових проектів. При цьому йдеться не тільки про суто соціальну тематику, а й про економічний, політичний, культурний, етноконфесійний аспекти людського буття.

За цей час соціальна історія сформувалась як самостійна субдисципліна з певними методологічними підходами, власним дослідницьким полем і методичним апаратом.

В анотації щорічника «Соціальна історія» за 1997 р. зазначалося, що «соціальна історія стала суттєво міждисциплінарною областю досліджень, вона перебуває в тісній взаємодії з суміжними науками, адаптує до своїх потреб теоретичні підходи та дослідницький інструментарій соціології, політології, демографії, етнології, економіки та інших наук, використовує математичні методи і засоби інформатики.

Останнє десятиріччя розширило межі розуміння того, що входить до рамок дослідницької галузі «соціальна історія». Аналіз змісту наукових журналів з соціальної історії, програм міжнародних конференцій даного профілю, тематики наукових праць, на кафедрах зарубіжних університетів показує, що ця галузь включає, поряд з традиційними напрямками досліджень, і такі, як тендерна історія, «кримінальна історія», історія дитинства, психологія, усна історія, мікроісторія, історія

етносоціальних конфліктів, вплив технологічних, екологічних, кліматичних факторів на соціальні процеси минулого і т. д.¹.

Ключовим питанням, довкола якого точаться дискусії, залишається об'єктивність / необ'єктивність історичного знання. Уявлення про те, що цей вододіл розділяє тих, хто знає істину і далекий від неї, – це рудимент вульгарно-марксистської методології. Нині все (або майже все) визначає не позиція науковця, а об'єкт дослідження. Вивчення соціальних інтересів людей, мотиваційних імпульсів, стратегій поведінки, морально-психологічного стану, рефлексій на ті чи інші події ставить за мету отримання якомога ширшої палітри інформації про всі сторони людської діяльності, переживань і т. д., а не «об'єктивної істини». У цьому сенсі хто може напевно стверджувати, що для нас важливіше: «об'єктивна реальність» (її обриси також вельми неважкими, практично неосяжні), чи суб'єктивні прояви буття?

Російський вчений А. Огурцов у статті «Социальная история науки: две стратегии исследований» так сформулював концептуальні орієнтири цього напрямку: «Соціокультурна реальність володіє тільки видимістю об'єктивності – вона квазіоб'єктивна і є множиною унікальних подій та ситуацій, значення яких завжди релятивні, незавершені, співвідносні з особистісними особливостями учасників мовної комунікації, з їхніми фоновими очікуваннями і наявними претензіями»².

П. Гейтрелл (Британія), Д. Мейсі та Г. Фріз (США) визначають соціальну історію як «метаісторію», цим самим демонструючи не лише безмежність її пізнавального поля, а й надзвичайно широкий діапазон дослідницьких методик.

Позиціонуючи соціальну історію в якості альтернативи «традиційного марксистського підходу, який пояснював історичний розвиток за допомогою грубої моделі базис – надбудова», такі вчені як Е. Томпсон запропонували інше прочитання історії – «дивитися на минулу соціальну дійсність через призму досвіду тих соціальних груп, які до тієї пори вважалися в історіографії маргінальними»³.

Особливо привабливими такі підходи видаються для вивчення подій з високим рівнем ідеологічного компоненту, а також у рамках різного роду конфліктів: від побутових до збройних. Вони дозволяють піднятися над політизованими схемами, соціальним замовленням та зобов'язаннями і впевнено почуватися без «універсальних підтяжок» – офіційних (для багатьох це – синонім «базових») документів.

Саме такі умови виникають під час масштабних воєнних зіткнень, найбільшим з яких і стала Друга світова війна.

Якщо відштовхуватися від перелічених чинників, то найперше, про що слід згадати, торкається глибинних трансформацій соціального характеру, більшість з яких мали не еволюційний, а вибуховий характер. Масові міграційні процеси, ева-

квація населення, депортації, виселення з прифронтової смуги тощо), мобілізації до армії, руйнування устійних форм господарювання й співпраці та ієрархічних відносин, різка зміна соціального статусу (в більшості випадків з виразними рисами погіршення матеріального становища й морально-психологічного стану), втрата звичних і стабільних джерел доходів, необхідність відмови від традиційних занять, примусове переведення в нову систему соціальних координатів (супроводжуваних зміною влади й правового поля) – ці та інші явища є викликами традиційному соціуму, що мають екзистенційний і доленосний характер.

Війна викликає появу нових соціальних груп. Переформатування соціуму відбувається під дією переважно деструктивних чинників, що, переплітаючись з креативними факторами, дають калейдоскопічну картину, в якій співіснують сталі (стабільні) й так звані тимчасові соціальні групи. До останніх можна віднести військовополонених.

Проблема військового полону має кілька пластів. Як правило, за точку відаїку береться правовий аспект, адже він слугує мірилом того, як вирішується доля бранців.

Оскільки жодна з держав, що мали власні збройні сили, не відмовлялася від збройних засобів розв'язання міжнародних проблем, у другій половині XIX ст. з'являються документи, покликані, регулювати питання, пов'язані з військовим полонем. Результатом тривалих консультацій та узгоджень стали Паризька декларація про морську війну (1856 р.), Женевська конвенція про покращення стану поранених і хворих у діючих арміях (1864 р.), Гаазька конвенція про закони та звичаї війни (1899 і 1907 роки), Конвенція про режим військового полону (1920 р.).

Не розкриваючи всіх сторін, які регламентувалися цими міжнародно-правовими актами, окреслимо тільки окремі, соціальні сюжети, що знайшли в них відбиток. Так, Женевська конвенція 1864 р. містила статтю, в якій закріплювалося правило: хворих і поранених комбатантів, незалежно від громадянства, слід було підбирати та надавати всю можливу допомогу⁴.

Другий розділ Гаазької конференції 1907 р. «Про закони і звичаї війни на суші» цікавито присвячувався військовополоненим. У ньому, зокрема, наголошувалося, що військових бранців необхідно розміщувати в окремих містах, фортецях, таборах, інших місцях з заборонаю їхнього залишення. Вони мають перебувати під егідою уряду, а не окремих осіб чи формувань, що їх захопили. Власті зобов'язувалися забезпечити гуманне поводження з полоненими, належні умови утримання, недоторканість їхнього особистого майна, не допускати дискримінації за будь-якими ознаками. Вважалося припустимим вилучати військові документи, коней, зброю та інше армійське майно (трофеї). З юридичної точки зору звертає на себе увагу пункт, в якому наголошується, що ув'язнення військовополонених може за-

стосовуватися «тільки як необхідний захід безпеки і винятково доки існують обставини, що спричиняють цей захід»⁵.

Міжнародне гуманітарне право містить вказівки про те, що військовополонених слід оберігати й за будь-яких обставин поводитися з ними гуманно. Заборонялося направляти чи утримувати бранців у місцевостях, де їхнє життя може потрапляти в небезпеку з зони бойових дій.

З давніх-давен полонені широко використовувалися на різноманітних роботах у країні утримання, а то й у безпосередній близькості до театру боїв. У ст. 6 Гаазької конвенції 1907 р. зафіксовано таку можливість для рядового складу за умови, що працевикористання не матиме «занадто обтяжливого характеру». Звичайно ж, уявлення про критерії «обтяжливості» були розмиті й відрізнялись у кожного з учасників збройного конфлікту. Заборонялося будь-яке використання військовополонених у тих видах робіт, що стосувалося бойових дій.

Восени 1917 р. відбулася Копенгагенська міжнародна конференція, учасники якої виробили кодекс правил утримання військовополонених і механізм контролю за реалізацією цих ухвал⁶.

Але війни світового масштабу супроводжувалися такою кількістю військових бранців, що рівень вимог до їхнього утримання, передбачений положеннями Гаазької та Женевської конвенцій, на практиці дотримуватися було нереально.

Вказані міжнародно-правові акти, а також Женевська міжнародна конвенція 1929 р. становили юридичне підґрунтя для вирішення проблеми військового полону в період Другої світової війни.

У літературі (зокрема вітчизняній) зустрічаються закиди на адресу керівництва Радянського Союзу з приводу того, що він не підписав чи не ратифікував ці угоди, тому так ставився до полонених. Це питання потребує уточнення. Відомо, що 25 серпня 1931 р. нарком закордонних справ Литвинов за дорученням ВЦВК оприлюднив декларацію, у тексті якої, між іншим, йшлося про те, що СРСР «приєднується до конвенції про покращення становища поранених і хворих у діючих арміях, укладеної в Женеві 27 липня 1929 року... Згідно з постановою Центрального Виконавчого Комітету СРСР від 12 травня 1930 р. це приєднання є остаточним і не потребує подальшої ратифікації»⁷. Отже, не факт неприєднання Радянського Союзу до відповідних міжнародних договорів, а політичний курс його керівництва визначив ставлення як до власних військовослужбовців, які потрапили в полон, так і громадян інших держав, які перебували на території СРСР в якості військовополонених та інтернованих. Перевішивши проблему полонених червоноармійців у військову площину, Кремль одночасно знайшов надзвичайно різкі й несправедливі кримінально-

правові оцінки для цього явища. Військові бранці визначалися як «зрадники Батьківщини», що мало для них найгірші наслідки. Їхні родини позбавлялися соціальної підтримки з боку держави, довкола них спеціально створювалася негативна атмосфера. Самі полонені підлягали різного роду санкціям: від позбавлення військових звань – до вищої міри покарання.

Наказ Ставки Верховного Головного командування Червоної армії № 270 від 16 серпня 1941 р. легітимізував саме таке ставлення до радянських військовослужбовців, які потрапили у ворожий полон і здетонували появу підзаконного правового поля, що окреслило їхнє становище.

Стосовно зарубіжних бранців та інтернованих радянський уряд намагався дотримуватися згаданих принципів, закріплених у міжнародно-правових документах. Суттєві порушення в цьому випадку мали місце тоді, коли ставилося питання про їхнє повернення на батьківщину. Перетворивши проблему на політичний інструмент, радянське керівництво використовувало його для тиску на уряди інших держав, предмет політичних торгів, зовсім не турбуючись про возз'єднання бранців з родинами. Більше того, впродовж усього перебування в радянському полоні (ті, хто вижив, мешкали в таборах до 1955 р.), зарубіжні полонені та інтерновані піддавалися безперервній ідеологічній обробці з метою «перевиховання» їх на прихильників соціалістичного ладу.

Не применшуючи жодним чином ці та інші дії більшовицького режиму, все ж слід визнати, що вони блякнуть у співставленні зі злочинами нацистів.

На відміну від своїх супротивників Німеччина заклала антигуманні принципи поведіння з військовополоненими у директиви військових та цивільних інстанцій. Для прикладу, в наказі Гітлера від 2 липня 1941 р. наголошувалося: «Будь-яка людяність стосовно військовополонених суворо переслідуеться». В «Інструкції щодо допиту полонених», підготовленій командуванням оперативного тилового району групи армій «Південь», містилися вказівки такого змісту: «При взятті в полон негайно встановити нагляд за тим, щоб полонені не скористалися можливістю знищити документи чи папери. Відбирати всі папери, включно з записниками, листами... Негайно відокремити офіцерів від інших. Усіх військовополонених негайно розподілити на невеликі групи... Уникати особистих розмов з військовополоненими! Не пропонувати сигарети!... Склад конвойних та охоронців зазвичай не повинен становити менш як 10% кількості полонених»⁸.

Ще до початку агресії проти СРСР у війська вермахту надійшов т.зв. «наказ про комісарів», яким передбачалося виявлення й «ізоляція» армійських політпрацівників та євреїв (вони підлягали знищенню).

Разом з тим серед усього розмаїття німецьких документів стосовно полонених зустрічаємо досить багато неполіти-

зованих, технологічних, функціональних, тобто орієнтованих на конструктивне розв'язання багатьох практичних питань, пов'язаних їхнім етапуванням, працевикористанням. Так, в «Особливих розпорядженнях з застосування й відправки у тил військовополонених» № 048 від 9 червня 1941 р., що стали частиною плану нападу на СРСР, наголошувалося: «1. Всі військовополонені, які не можуть бути використані в якості робочої сили в армійському районі, повинні направлятися – з метою економії своїх конвойних підрозділів – через створені арміями армійські збірні пункти, на пересилочні пункти служби тилу...

2. Військовополонених офіцерів, більшу частину молодших офіцерів та політпрацівників слід направляти на пересильні пункти окремо.

Військовополонених молодшого офіцерського складу створювати групи слабких духом для полегшення управління ротами і взводами з військовополонених»⁹.

В одному з армійських документів читаємо: «Відпускати й звільняти військовополонених забороняється. Слід з самого початку вживати суворі заходи проти непослуху військовополонених. Охоче виконання військовополоненими трудової повинності повинно винагороджуватися добрим харчуванням та піклуванням»¹⁰.

Серед представників німецької військово-політичної верхівки не існувало єдиних підходів до розв'язання багатьох завдань і проблем, що виникали під час «походу на Схід» та освоєння нового «життєвого простору». Це стосувалося й майбутньої долі полонених червоноармійців. Чітко плануючи всі свої кроки, керівництво III Райху не сподівалося на таку величезну кількість бранців, тому не відразу вирішило, що з ними робити. Вихід підказало саме життя. Розглядаючи Україну як стратегічний резервуар сировинних і трудових ресурсів, Берлін розраховував налагодити систематичне викачування сільськогосподарської продукції для діючої армії та «фатерлянду». Однак належної кількості чоловічих робочих рук для цього не вистачало, тому значна кількість полонених червоноармійців на першому етапі війни була відпущена по домівках, а решта використовувалась у господарствах бауерів на території Німеччини й Райхкомісаріату «Остланд».

Перехід бойових дій на Східному фронті у позиційну фазу й великі втрати Вермахту актуалізували питання про альтернативні джерела трудових ресурсів для німецької промисловості. Радянські полонені мали заступити на виробництві німецьких громадян, мобілізованих в армію. Однак і тут нацистів зрадило почуття міри: расова непримиренність переважала міркування економічної доцільності. Замість того, аби хоча б на мінімальному рівні підтримувати життєдіяльність полонених і раціонально використовувати мільйони практично

безкоштовних робочих рук, німці фактично проводили курс на «винищення працею» (а фактично ще й голодом і хворобами). Повне ігнорування міжнародно-регламентуючих принципів, а також можливостей, які давала діяльність Червоного Хреста, на цьому фоні виглядає вже просто як дрібниця.

У зарубіжній та вітчизняній літературі досить багато сказано про жахливі умови утримання і працевикористання радянських військовополонених, рівень забезпечення їх одягом, взуттям, харчовими продуктами. Власне, хронічне недоїдання, викликані цим хвороби і холод виводяться в якості причин надзвичайно високої смертності.

Та й донині ми дуже мало знаємо про внутрішній світ бранців, їхні переживання, сподівання, моральні чинники.

Попри пануючу в СРСР атеїстичну ідеологію, чимало червоноармійців залишалося віруючими людьми, хоча їм доводилося приховувати свої переконання. Війна багатьох людей на вернула до Бога, даючи надію на порятунок, насагу для боротьби і спротиву несприятливим обставинам.

Усвідомлена й тривала релігійна практика формує відмінні від атеїстичного світосприйняття уявлення про людське буття, систему координат, у якій вона існує, міру й характер відповідальності перед сім'єю, державою, суспільством і Богом. Віруючі відчувають світ дещо інакше, для них церковна спільнота – не просто формалізоване коло однодумців, а особливе поле ментальних соціальних зв'язків, що визначає головний зміст і мету їхнього буття. Навіть втрачаючи можливість для безпосередніх контактів, глибоко віруюча людина здатна підтримувати в собі відчуття такої нерозривної єдності з Богом та єдиновірцями (хай і в ізоляції), а випробування сприймає як Промисел Божий, намагаючись гідно їх перенести з високо піднятою головою.

Існує вираз: «Гідність вмирає першою». Його часто використовують, аби вказати на те, з чого починається руйнування особистості в екзистенційних ситуаціях. Можна тільки висловити передбачення, що існує категорія людей, у яких все відбувається навпаки. Тортуруючи свої жертви фізично, кати не можуть заподіяти жодної шкоди душі. Тут спадають на думку слова М. Бердяєва про те, що вбиваючи тіло, війна не спроможна вбити людську душу.

Полонені, які не мали міцних переконань і волі, гинули першими. Але що переживали й ті й інші, – ми знаємо погано.

Так само, як і про проблему вибору. Життя і смерть – дві іпостасі війни – поставили перед кожним її учасником не в рафіновано філософській абстракції, а у всій своїй лякаючій невідворотності. Жахи існування й безодня небуття – такою була альтернатива для більшості військових бранців. І кожен вирішував її для себе сам.

Цей вибір лежав в основі стратегії виживання в умовах полону. Від мовчазного сприйняття смерті до співпраці з во-

рогом заради життя – такою була амплітуда вибору і всі ці ніші були заповнені (хоча й різною мірою).

Цілком очевидно, що без усних і письмових свідчень відтворити цей вимір полону неможливо. А без такої реконструкції про подальший рух у вивченні цього феномену вести мову не доводиться.

Напевно, традиційні методики будуть малопродуктивними, коли йдеться про характеристику стосунків у середовищі полонених, субординації та неформальних відносин, ставлення до них охорони, радянського та німецького цивільного населення.

Невловимі деталі цього багатопланового явища «проковзують» у спогадах очевидців та учасників тих подій. І саме вони додають такі неочікувані штрихи до, здавалося б, відомих подій, що це ще раз переконує в необхідності дуже уважно прислухатися до кожного, навіть найлегшого подиху «звідти»...

У книзі барона Петера фон дер Остен-Сакена (на початку війни він став перекладачем однієї з частин Вермахта) описується епізод, коли йому довелося замість убитого лейтенанта супроводжувати 2860 радянських військовополонених етапом у пересильний табір за 35 км. Конвоювали колону всього 40 солдатів. Залишати в дорозі хворих і поранених категорично заборонялося: їх належало або нести здоровим, або знищувати на місці. Та замість того, аби йти шляхом найпростішого вирішення проблеми, він відібрав з натовпу офіцерів і виклав їм такий план: з підручних засобів майструвати коні, й сильніші бійці позмінно транспортувати на них своїх знесилених товаришів. Колишній офіцер згадував свої страхи, адже бранці могли легко вбити його і втекти до лісу, оскільки охорона була суто символічною. «Однак, як це не дивно, – зазначав він, – я якось довіряв їм і мав таке відчуття, що вони помітили, наскільки щиро я піклувався про їх товаришів. Тут виник – як це не видається дивним у такій ситуації, – якийсь вид спільності й людяності. Я говорив їхньою мовою, я був тим, хто їм, можливо, міг допомогти і хто розумів їхні турботи й біди». Пізніше П. фон дер Остен-Сакен неодноразово переконувався в тому, що саме радянська людина «готова піти за тим, хто визнає в ньому товариша, можливо навіть друга, хто знаходить у поводженні з ним правильний тон і ставить людяність вище власної переваги й насильства». Можна тільки здогадуватися, який чинник спрацював, коли на марші до колони приєдналося ще 700 радянських оточенців¹¹.

Щоденне перебування віч-на-віч зі смертю змінює людину. Але яким чином і чи всіх однаково? Як трансформується сприйняття життя і смерті у людей, які пережили полон і вижили? Ці та інші питання постійно виникають, коли мова заходить про цю категорію учасників війни. Відповідь на них можуть дати тільки вони, а не вчені. Історики, психологи, соціологи здатні лише інтерпретувати ці рефлексії, відбудову-

вати типологічні ряди й узагальнення, логічні схеми, що все одно неспроможні передати всю гаму почуттів і переживань респондентів.

У цій же площині можна розглядати й таке явище як травматичний і посттравматичний синдром. Психологічні методики – чи не єдиний шанс простежити алгоритм адаптації полонених після повернення з неволі й у процесі переходу до мирного життя. Окрім важких психічних та фізичних травм ці люди переживали інерцію негативного ставлення з боку держави і суспільства упродовж багатьох десятиліть. Юридична реабілітація (до якої, до речі, багато з них не дожили) не знімала всіх проблем. Звикання до статусу аутсайдера, дискримінація, якої вони зазнавали упродовж тривалого часу, деформували й пригнічували деякі соціальні функції колишніх бранців, знижували їхню конкурентоздатність, самооцінку, щирість, відкритість (а, значить, і коло соціальних зв'язків).

Насамкінець, важливо вивчити, як формувалась, транслювалась і трансформувалась пам'ять про події, пов'язані з перебуванням у полоні та повоєнним життям колишніх бранців; що стало визначальним чи найбільш пам'ятним (запам'ятовуваним); про що вони воліють на згадувати. Багатообіцяючи й цілком можливо, неочікувані результати можуть одержати дослідники під час співставлення офіційної політики пам'яті і радянській державі та в сучасній Україні з колективною чи індивідуальною пам'яттю цієї категорії жертв війни.

Як бачимо, поле для наукового пошуку в означених напрямках є досить великим і перспективним. Однак розрахувати на успіх можна тільки за умови використання міждисциплінарних методик і всього спектру джерел. Вітчизняна наука відстає в цьому плані від світової. Час надолужувати згаяне.

Примітки:

1. Социальная история Ежегодник. 1997 / под ред. К.М. Андерсона, А.И. Бородкина. – М. РОССПЭИ, 1998.
2. Огурцов А.П. Социальная история науки: две стратегии исследований / А.П. Огурцов // Философия, наука, цивилизация. – М., 1999. – С.82.
3. Гейтрел П. Социальная история как метоистория / П. Гейтрел, Д. Мэйси, Г. Фриз.
4. Фриз К. Ограничение методов и способов ведения войны / К. Фриз. – М. : МККК, 1994. – С. 10.
5. Горовцев А.М. Война и право / А.М. Горовцев. – СПб, 1910. – С. 54.
6. Сборник международных конференций и правительственных распоряжений / сост. Г.П. Альбах. – М., 1917. – С. 43.
7. Безсмертя. Книга Пам'яті України. – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2000. – С. 558.
8. ЦДАВОВУ України, ф. КМФ 8, оп. 2, спр. 140, арк. 160-18.
9. Там само, спр. 143, арк. 100.

10. Там само, арк. 177.

11. Фондер О.-С.П. Откровение слова / П.О.-С. Фондер. – СПб. : ВИРД, 2000. – С. 114-118.

В статтє анализируются современные подходы к методологии и сути социальной истории как сферы научных исследований. Более детально рассматривается проблема военнопленных в аспектах ее научных студий во время Второй мировой войны.

Ключевые слова: Вторая мировая война, социальная история, методология, военнопленные, международно-правовые акты, интернованные, проблема выбора.

Отримано: 17.09.2015 р.

УДК 141:32]:001.8:321.01

Антон Найчук

АНАЛІЗ І СИНТЕЗ ЯК МЕТОДИ ПІЗНАННЯ СУТНОСТІ ДЕРЖАВИ

У статті досліджується роль методів аналізу і синтезу в пізнанні держави як системно-функціональної структури суспільства.

Ключові слова: аналіз, держава, компоненти, метод, методологія, політичне, синтез, система.

Глобалізаційні процеси в сучасному світі формують багатоманітні системи взаємозв'язків у політичному, економічному, соціальному та культурному житті суспільства. Проблема пізнання закономірностей їх структурно-функціональної життєдіяльності стали предметом дискусій науковців.

Слід зазначити, що усі соціальні науки, в тому числі політичні, ґрунтуються саме на методології соціального пізнання, основними компонентами якого є:

- принципи соціального пізнання – це найбільш загальні орієнтири пізнавального процесу, які забезпечують регулювання й орієнтування пізнавальної діяльності, вказують напрям пошуку істини;
- методи соціального пізнання – це багаторазово перевірені моделі способів отримання достовірного і надійного знання;
- теорії соціального пізнання розглядають власне соціальне пізнання, його структуру, а також типи детермінант, фактори впливу, механізми, моделі та результати. По суті, ставлять моделі – норми, на які має опиратися дослідник реального соціального об'єкта;
- методологічно орієнтоване знання, яке містить категорії, закономірності, тенденції, теорії, гіпотези, факти тощо¹.

Відтак пошук удосконалення методології наукового пізнання, добір відповідного інструментарію дослідження посідає одне з основних місць.